

FRANTIŠEK ROUBÍK

K POČÁTKŮM MAPOVÁNÍ KRKONOŠ

Zalesněné východní Krkonoše byly v první polovině 16. století ještě málo zalidněny. K oživení tu došlo především po roce 1544, kdy se velká část krkonošských lesů u Trutnova stala spolu s trutnovským zbožím královským majetkem a lesy byly potom rezervovány pro zásobování kutnohorských dolů dřívím — byly pak označovány jako „reservierte Wälder“. R. 1558 se začala česká královská komora zabývat myšlenkou zaříditi plavení dřeva z krkonošských lesů po Velké a Malé Úpě a dále — jako již dříve — po Labi přes Jaroměř do Starého Kolína a odtud po nápravě do Kutné Hory. 5. května 1558 požádal arcikníže Ferdinand solního správce v Gmundenu, aby poslal do Čech mistra a dělníky, kteří by plavení dřeva zařídili. Již r. 1562 se v krkonošských lesích kácelo dříví pro kutnohorské doly.¹⁾ Lesní dělníci, jejichž počet činil r. 1566 asi 30 a r. 1590 již 300, se nazývali podle svého tyrolského původu ze Schwatzu „Schwatzter“²⁾ a stavěli si postupně v lesích u Velké a Malé Úpy chalupy (boudy), při nichž chovali pak dosti velký počet dobytka k pastvě.

Nejistota o hranicích „rezervovaných“ královských lesů a zásahy sousedů do nich vedly českou komoru k tomu, že r. 1564 vyslala do Trutnova komisi. Trutnovský malíř a kronikář Simon Hüttel, jenž se tehdy komise zúčastnil, zapsal do své kroniky města Trutnova,³⁾ že na výzvu komisařů tehdy „pilně vymaloval tyto hranice se všemi vesnicemi na obou stranách lesa „Království“. Tato dnes neznámá mapa byla by tedy prvním dokladem mapování této části Krkonoš.

¹⁾ Článek je psán především podle úředních spisů české komory, uložených ve Státním ústředním archivu v Praze ve fondech tzv. staré (SM) a nové (NM) manipulace. O opatřování a plavení dřeva pro kutnohorské doly srv. Kar. Herčík: Těžba dřeva pro kutnohorské báňské podniky v trutnovských a rychnovských lesích v druhé polovině 16. století a počátkem 17. století (Práce Krajského muzea v Hradci Králové, Acta Musei Regiohradecensis. Serie B, vědy společenské 3, Hradec Králové 1959, str. 185—207). Jos. Nožička: Vývoj krkonošských lesů na Vrchlabsku a Maršovsku (Práce výzkumných ústavů lesnických ČSSR 23, 1961, 163—228). Th. Lokvenec: Krkonošské hřebeny (Jak člověk dobýval přírodu). Hradec Králové 1960, stran 162, se soupisem literatury. Za některé informace děkuji správci Krkonošského muzea ve Vrchlabí Emilu Fléglovi.

²⁾ Také Hüttel je ve své kronice jmenuje soustavně „Schwatzter“ a na domnělé jeho mapě je také vyznačen jeden „Schwatzterhaus“. V tehdejší češtině máme pro ně doložen název „Švocaři“. Tak 1. listopadu 1584 Karel z Valdštejna si stěžuje komoře, že se mu děje nemalá škoda od „klatetníků“, jenž se Švocaři jmenují, kteří mu na jeho Černé hoře zdělali „ryzy neb líhy k spouštění dřeva dolů“ (SM, A 18/8). Označení „klatetníci“ (klápetníci) pochází od slova klápet, tj. špalek, poleno, pařez, něm. Klotz. Dříví se po vodě plavilo „v kláptích“ a k jeho plavbě se „zdělávaly nadymače“ (tj. klauzy). Srv. J. Jungmann: Slovník česko-německý, II, str. 57, Praha 1836. O plavení „dříví kláptového a stavěcího“ v kláptích) srv. i mandát Rudolfa II. z 8. dubna 1594 (in extenso u Lokvence, l. c. str. 161—162).

³⁾ L. Schlesinger: Simon Hüttels Chronik der Stadt Trautenau (1484—1601). Praha 1881, Deutsche Chroniken aus Böhmen. Zde na str. 176.

Úkolem komisařů bylo tehdy zjistit, kterak lze dřevo (lestva) z lesů „na Království“ plavit k řece Labi po Úpě (Upavě), Orlicí nebo jinými vodami a kterak by se měly opravit jezy, poškozené plavením špalků. Komisaři však oznámili, že sami nerozumějí vodotokům a jezům, a žádali proto, aby jim komora poslala přísežné zemské mlynáře. Došlo-li k tomu, nevíme. Komisaři se ve své zprávě arciknížeti Ferdinandovi z 5. července 1564 o Hüttelově mapě nezmiňují.⁴⁾ Dřevo pro Kutnou Horu se tehdy od Maršova plavilo po Velké Úpě přes Jaroměř a Starý Kolin. R. 1566 byla o kácení a plavení dřeva uzavřena 30. listopadu na tři roky smlouva⁵⁾ s tyrolským podnikatelem Hansem Gaudenem z Aichenthalu a jeho smluvními dělníky (Forgedinger, Fordinger), kteří byli najati na záruku a začali tehdy od r. 1566 na Velké a pak i na Malé Úpě zařizovat pro plavbu dřeva na příhodných místech „klauzy“ (Klausen, propustě, nádrže na vodu se splavy, jimiž se v případě potřeby vypouštěla voda, po níž se plavilo nakácené dříví), „Archen“ (archy, zpevnění břehů řeky větvemi stromů:) a „Rechen“ (hrábě, hrable, brlení na řece k odvádění plaveného dřeva do vedlejších kanálů). S plavením zatím nakáceného dřeva se mělo začít teprve od r. 1569. Plnomocník kutnohorských dolů Kristián Dietrich navrhl proto ve své zprávě z 29. prosince 1568 o jednání v Trutnově,⁶⁾ aby bylo na jaře. r. 1569 celé okolí prohlédnuto a zmapováno (auch in ein Mappa gebracht) — náklad na to odhadl na 10—15 zl. Od r. 1567 se pak na Velké i Malé Úpě stavěly klauzy.

S Ditrichovým posláním z r. 1568 souvisí s největší pravděpodobností také vznik dvou verzí nedatované rukopisné mapy trutnovských královských lesů, dosud nejstarší dochované mapy Krkonoš, uložených ve sbírce map a plánů Státního ústředního archivu v Praze pod inv. č. 1440 a, b. Je to asi mapa, jež měla být podle Dietrichova návrhu zhotovena na jaře r. 1569. Obě perokresby zobrazují perspektivně (v měřítku asi 1 : 50 000) totéž území, jehož krajními body jsou Trutnov, Svoboda nad Úpou, Hertvíkovice, Javorník (dř. Mohren). Bolkov (dř. Polckendorf), Čistá, Sněžka, Černá kupa, Horní Malá Úpa, Ovčí Hora, Žacléř, Mladé Buky a Staré Město. Na mapě jsou vyznačeny i tři tehdy již hotové klauzy, Malá čili Nová na Malé Úpě, Velká klauza na Velké Úpě a r. 1568 dohotovená Nová klauza na Velké Úpě. I tento obsah mapy svědčí tedy pro její vznik r. 1569 nebo 1570. Autor obou verzí, z nichž jedna se zdá být konceptem k druhé čistokresbě, není znám — není vyloučeno, že by jím mohl být sám Jiřík z Řasné nebo i Simon Hüttel, ač se o tom sám ve své trutnovské kronice nezmiňuje. Obě mapy vydala ve zmenšené reprodukci Waltraud Beyermannová spolu s jejich identifikační schematickou skizzou, s topografickou náplní s německou nomenklaturou podle stavu z r. 1931 a s jejich kartografickým rozborem. V průvodním slovním výkladu vydavatelky jsou ovšem omyly — např. klauzy pokládá za mosty a neví také o předchozích přípravách k plavení dřeva.⁷⁾

Protože majitelé statků, sousedících s královskými „rezervovanými“ lesy, přes všechny zákazy neustávali v kácení dřeva v nich, byla 27. října 1569 — asi jako důsledek Dietrichovy relace z konce r. 1568 — vyslána do Trutnova komise s nejvyšším mincmistrem v čele, aby na místě očitě zjistila stav královských lesů a škody v nich způsobené a navrhla k jejich ochraně potřebná opatření.

4) SM, T 9/32.

5) Její obsah v SM, T 9/6, karton III.

6) Tamtéž, kart. I.

7) Waltraud Beyermann: Die älteste Karte des Riesengebirges 1568. (Kartographische Denkmäler der Sudetenländer IV, Praha 1931.) Českou identifikaci obsahu této mapy srv. O. Kudrnovská v čas. Lidé a země IX, str. 142.

Obširná zpráva komise z 30. listopadu 1569⁸⁾ přináší zajímavé zprávy o trutnovských lesích. Kartografickým — dnes bohužel nezvěstným doprovodem zprávy komisařů byla mapa vyměřená a zhotovená podle pokynů a zpráv starých zkušených místních osob. Na mapě byla dvojitou čarou vyznačena hranice trutnovských lesů a písmeny A, B, C, D byla označena v lesích místa, hodící se podle mínění komisařů k dalšímu kácení dřeva. Není to tedy shora zmíněná mapa, na níž tato písmena nejsou uvedena. Zpráva popisuje hranice královských lesů od Trutnova vzhůru podél Úpy, pod Černou horu ke všim majitele Hostinného Jiřího z Valdštejna (Bolkovu, Javorníku) a dále na Janské Lázně a přes vrchol Černé hory, přes navarovské královské lesy až k štěpanickým horám a přes vrchol Sněžky ke Slezsku, kde bylo 28 vsí, jež nebyly již do mapy pojaty. Zásobu dřeva pro kutnohorské doly v trutnovských lesích odhadli komisaři na 80 let a navrhli zhotovení dalších klauz.

O této komisi z října 1569 se ve své trutnovské kronice zmiňuje i Hüttel, jehož údaje doplňují shora zmíněnou zprávu komise. Uvádí, že kutnohorský „maršejdr“ Jiřík z Řásné (Hüttel píše „pan Girzik z Razne“), jenž vyzval Hüttela k účasti na měření, postavil svůj „Marscheidtcompast“ v Obřím dole a vyměřil „in der Messleiter der Geometrie und Aritmetik durch gemeine dreieilige Klaftern“ výšku Sněžky na 774 láter (Lachter) čili hornických sáhů. Jiřík z Řásné vyměřil tehdy nejvýznačnější hory i údolí, kde by mohly být neúčelněji vystaveny velké vodní klauzy, a obdržel za svou práci se svými pomocníky (Gesellen) za čtyři týdny měření 82 zl po 15 pacech.⁹⁾

Upozornění komise na škody v královských lesích, působené sousedy, přimělo císaře Maxmiliána, že reskriptem ze 14. června 1570 nařídil vyzvat bratry Chvalkovské a Zylvary, Jiřího z Valdštejna a Gendorfské dědice, aby prokázali své právo na sporné lesy, a císařskému lesmistrovi uložil, aby s pomocí místních osob zjistil hranici trutnovských královských lesů a aby zakázal sousedům v nich kácet. Z tohoto podnětu. snad tehdy vznikly dvě shora zmíněné, Beyer-mannovou vydané mapy této části Krkonoš.

O výsledcích těchto jednání nemáme zatím zpráv. Nebyly asi veliké, protože již 22. května 1571 jmenuje císař Maxmilián novou komisí,¹⁰⁾ jež měla 29. května odjet do Trutnova, provést prohlídku královských lesů, zjistit jejich hranice a škody v nich od sousedů způsobené a prozkoumat staré lesní spory shora

⁸⁾ Něm. opis zprávy v SM, T 9/6, kart. IV, fol. 5—36.

⁹⁾ Částka 82 zl 29 kr „auf Abziehen und in ein Mappa zu bringen des Trautenaui-schen Gebürg“ je uvedena i v soupisu výloh na stavbu klauz v SM, T 9/6, kart. III. — Jiřík z Řásné, syn zlatníka, původně s bratrem Ludvíkem Karlem rytec mincovních razidel (kolků) a medailí, od r. 1557 v císařských službách, pak maršejdr v Kutné Hoře, kde již od r. 1578 zhotovil několik vynikajících map důlních objektů kutnohorských, jež jsou dosud nejdokonalejší známá báňsko-kartografická díla 16. století v českých a slovenských zemích. Zemřel r. 1599. Srv. o něm a těchto jeho i jiných důlních mapách Jarosl. Bílek: Kutnohorské báňské mapy 16. století (Příspěvky k dějinám Kutné Hory 1, 1960, 103—120, se 4 reprod. důlních map od r. 1534) a t ý ž: Hornická mapa Jiříka z Řásné z r. 1578 (Sbor. pro děj. přír. věd a techniky VII, 1962, 118—136). Srv. i Jan Urban: K činnosti kutnohorských báňských techniků v 15. až 17. století (tamtéž str. 203—208). Soupis zemských měřičů a jejich kartografické produkce srv. Frant. Roubík: Zemští měřiči v Čechách v 16. až 18. století (Sbor. archivních prací XV/2, 1965, 269—301, se soupisem literatury o rukopisných mapách českých zemí). O zemských měřičích od konce 18. století srv. I. Honl: Instituce zeměměřičů u desk zemských (Acta regionalia. Sborník vlastivědných prací, 1965, 70—76, se soupisem zemských měřičů u zemského soudu v l. 1783—1834).

¹⁰⁾ Srv. FP (finanční prokuratura), I 22/1/34. Zde v přílohách soupisy různých druhů dřeva podle instrukcí z II. pol. 16. st., z r. 1605 a 1666.

uvedených majitelů sousedních statků. Komisaři se měli seznámit s relací předešlé komise z r. 1569 i s mapou (Abriss der Auppa) tehdy zhotovenou, měli prohlédnout stav vodních děl k plavení dřeva pro Kutnou Horu, zjistit množství dřeva, jež je tu pro Kutnou Horu k dispozici, a sjednat se smluvními dělníky (Fürgedinger) místo již prošlé smlouvy z r. 1566 novou smlouvu na dalších šest let. Relaci této komise se zatím nepodařilo nalézt a ani Hüttel se ve své kronice o této komisi nezmiňuje.

Nejistota o hranicích královských lesů u Trutnova a zásahy sousedů do nich trvaly i po různých komisích a zákazech a byl to spor o držení Černé hory, jenž dal r. 1585 podnět k nové komisi, jež se však konala teprve ve dnech 13.—27. července 1587. Výsledkem jejího jednání byl rozsudek z 11. září 1589,¹¹⁾ líčící průběh jednání komise s doklady a výpovědmi svědků a připojující podrobný popis hranice podle rozhodnutí komise. Označení důležitých hraničních bodů v popise číslicemi 1—12 svědčí pro existenci mapy, o níž však není žádná výslovná zmínka v textu rozsudku, jenž byl za přítomnosti komisařů a zástupců sporné strany publikován na hranici pod Černou horou nad Svobodou nad Úpou.

Netrvalo dlouho a již v prosinci 1590 přijela do Trutnova nová královská komise, o jejíž jednání se zatím nepodařilo nalézt úřední spisy. Jsme proto opět odkázáni jen na Hüttelovu kroniku, zaznamenávající k 28. prosinci 1590, že císařští komisaři na trutnovském zámku kružítkem vyměřili (mit dem Zirkel abgemessen) mapu celého revíru a panství Trutnova, v tom i Dvůr Králové, Jaroměř, Žacléř a Žireč se vzdálenostmi vesnic. Existenci této dnes neuvěštěné mapy máme doloženu v soupise spisů, jež byly r. 1668 z komorní registratury vydány členu tehdejší komise Václavu Rosovi — pod číslem 10 je tu uveden „originál relací komisařů s mappou o lesy trutnovské v létu 1590 učiněné“.

Mezery v dochovaných úředních spisech ukazuje i Hüttelova zpráva k 1. až 19. červnu 1598, že tehdy přijeli do Trutnova odhadnout a ohraničit (abmarscheiden) císařské vsí císařští komisaři, s nimiž přijel i zemský měřič Šimon Podolský z Podolí, o jehož činnosti zde však nemáme zatím bližších zpráv a nevíme ani, zhotovil-li při této příležitosti i mapu. R. 1598 povolil totiž český zemský sněm císaři Rudolfovi II., aby rozprodal celé trutnovské panství, a Podolský měl za úkol účinkovat ve funkci zemského měřiče při odhadu těchto statků.¹²⁾

Počátkem 17. století byla plavba dřeva z trutnovských lesů pro kutnohorské doly již ve značném úpadku. Klauzy a hlavní nadymače r. 1606 již „tak sešly a shnily, že stěžkem jedno plavení vydrží“. Pomezní hory byly tehdy až ke slezským hranicím vymýceny, kromě Černé hory, odkud se však dříví pro nedostatek vody nemohlo dopravovat k hlavní klauze, a muselo proto zůstat v struhách. Bylo proto nařízeno opatřit pro Kutnou Horu dříví odjinud, a to rychnovskou plavbou (Orlicí), která se tehdy připravovala. Se zdáním z r. 1606 souvisejí snad dvě ve spisech zachované nedatované primitivní mapky pro plavbu dřeva po Orlicích¹³⁾. Víme, že r. 1611 v rychnovských lesích „dělníci neb dřevo-

¹¹⁾ Rozsudek srv. v něm. opise ze 14. ledna 1678 v SM, A 18/4, fol. 1—31. Komise se zúčastnil i Hüttel. O komisi srv. i stručnou zmínku v SM, M 58/3, kart. III, fol. 127.

¹²⁾ O prodeji Trutnova srv. spisy v SM, T 9/34.

¹³⁾ SM, R 6/5. Souvisí s tím i rukopisná mapa okolí Nebeské Rybné, kterou r. 1611 zhotovil zemský měřič Šimon Podolský z Podolí. Srv. o ní Fr. Roubík: Rukopisné mapy od 16. do poloviny 18. stol. ve Státním ústř. archivu v Praze [Sborník archiv. prací XI/1, 1961, 144, č. 16. Na Scultetově mapě Kladska z r. 1625 (srv. její faksim. u studie

sekáči“ stavěli klauzy k plavení dřeva po Zdobnici a Orlici pro kutnohorské doly.

Když se však od r. 1604 a zvláště od r. 1608 počalo jednat o rozprodeji trutnovských císařských lesů a byla k jejich prohlídce zřízena komise, postavila se česká komora ve svém zdání z 2. března 1610 na stanovisko, že tyto lesy musí zůstat v držení císaře pro potřeby kutnohorských dolů. Své odmítavé stanovisko podepřela komora i zprávou, že tamní vsi Maršov, Albeřice, Lysečiny a Žďár nabízejí výkupné s podmínkou, že zůstanou v držbě císaře.¹⁴⁾

Toto mínění české komory se opíralo o podrobnou zprávu kutnohorských úředníků z 23. září 1609 o obnově dodávek dřeva z trutnovských lesů pro kutnohorské doly.¹⁵⁾ O Sněžce např. praví komisaři, že je to „vrch nejvyšší Šnekoppen řečený, na němž, jak se zpráva činí, Rybenczal duch tak řečený své obydlí jmívá. Je tu kamení a místy mech jakýs tvrdý a bílý se nachází, a poněvadž na těch vejškách pro studenost a kamení prve nic nerostlo, není naděje, aby i potomně tu jaké dříví rosti mohlo“. Za hlavní závadu pro císařské lesy pokládali komisaři velký počet dobytka, jež chovají „boudníci“, přijímající do pastvy i cizí ovce a dobytek — tak v jedné „budce“ našli komisaři 24 krav, 9 jalovic a 4 kozy. Komisaři se z několikadenní obchůzky vrátili 21. září 1609. Přílohy jejich zprávy, mezi nimiž byl i soupis (dolů a ouzlabí“ v okolí toku Velké Úpy a soupis počtu dobytka, chovaného „boudníky“ v lesích, u zprávy chybějí a zatím se nepodařilo je nalézt. O osídlení trutnovských lesů máme pak zprávy teprve v relaci další komise ze 6. srpna 1644,¹⁶⁾ podle níž bylo tam tehdy 74 bud (Pauthen) z doby starého plavení dřeva (Schwatzzerflössung), jež byly původně jen kůrou kryté a bez kamen, jen aby se v nich mohli zdržovat lesní dělníci — v r. 1644 byly to však již dobře vystavěné domy s 15—20 kusy dobytka. Kromě nich bylo tehdy na Velké Úpě 35 a na Malé Úpě 28 malých i velkých zahradníků a domkářů.

Z dostupných úředních spisů o trutnovských lesích a jejich širokém okolí jsme se pokusili zjistit zmínky o mapování východních Krkonoš v druhé polovině 16. století. Z takto zjištěných map známe však zatím jen dvě schematické mapky k r. 1569 nebo 1570. Přesto však někdy v druhé polovině 16. století vznikl podrobný perspektivní obraz Krkonoš, o jehož vzniku a autorovi se dosud nepodařilo nalézt bezpečnou a spolehlivou zprávu. V r. 1936 byla nalezena perspektivní mapa Krkonoš, olejomalba na plátně rozměru 125×100 cm, jež byla pak uložena v městské umělecké sbírce ve Vratislavi a je dnes nezvěstná. Je z ní zachováno kromě silně zmenšené reprodukce jen 7 dílčích fotografických snímků, nepokrývajících však celou plochu mapy. Některé části mapy byly zmenšeně reprodukovány v dosavadní literatuře o mapě.¹⁷⁾

Mapa, na svou dobu vynikající kartografický výkon, podává podrobný per-

K. Kuchaře: Scultetova mapa Kladska. Kartogr. přehled I: 28—33, 1946) je na severo západním okraji mapy u Rokytnice a Nebeské Rybné poznámka: „Auf diesen drei Wassern, Stibnitz, Rzeczka und Worlitz werden neue Holtzflösse nach Kuttenberg zu gerichtet“ [podle upozornění K. Kuchaře].

¹⁴⁾ SM, T 9/58, 71, 72.

¹⁵⁾ Čes. orig. zprávy v SM, T 9/6, kart. I. Výtah z ní sr. Fr. Zuman: Východní Krkonoše z r. 1609 [Krása našeho domova 23, 1931, 118, 138—140, 150—151].

¹⁶⁾ SM, M 58/3, kart. III, příl. č. 36.

¹⁷⁾ Herb. Gruhn: Das erste topographische Landesgemälde des Riesengebirges (Jahrb. des deutschen Riesengebirgsvereines 26, Vrchlábí 1937, 75—92, se 2 mapami. Rf. o tom srv. I. Honl v ČNM 111, 1937). Herb. Gruhn: Die älteste Bildkarte des Riesengebirges (Der Wanderer im Riesengebirge 1937, 34 n., se 2 mapami). K. Schneider: Wahrhaftige Beschreibung des gantzen Hriesengepirges. Eine Bildkarte aus den 16. Jahrhundert (Schles. Jahrbuch 1938, 65 nás.). I. Honl: Rukopisné mapy Krkonoš z r. 1568 a 1569

spektivní obraz území Krkonoš, na jehož okrajích jsou obce Vrchlabí, Štěpanice, Křižlice, Jestřabí, Navarov, Sklenařice, Gierzyn (dř. Girnseiffen), Czeplicze Zdr. (dř. Warmbrunn), Milków (dř. Arnsdorf), Kowary (dř. Schmiedeberg), Sobieszów (dř. Hermsdorf), Žacléř, Nový Dvůr, Mladé Buky, Svoboda nad Úpou a Lánov. Již v názvu mapy čteme údaj, že obsahuje 430 jmen hor a vod. Kromě této bohaté topografické náplně s německou pomístnou nomenklaturou oživil malíř krajinu i obrazy povozů, sání a osob, jezdců, mužů i žen s krosnami na zádech a s vyobrazením práce na poli. Kreslí 6 klauz a vodní strouhy k plavení dřeva (Hriesen) potoky a můstky přes ně a les oživuje vyobrazením jelenů, medvěda a krávy na louce, maluje dřevaře, kácející stromy a přivázející je ke splavům pod klauzami, „kolmistry“ v pláštích a kloboucích, vyznačuje pařezy na vykácených stráních Černé hory a označuje i „Rybrcoulovo hnízdo“ na Poledním kameni s vyobrazením čerta. V horách vyznačuje lidmi oživené průmyslové podniky, doly, štoly s rumpálem, hutě, sklárny, kovárny, hamry, vápenice a pily. Různé slovní přípisů na mapě o kácení a plavení dřeva, o místě nového kácení, údaje různých rozměrů revíru Černé hory, splavů a dříví, zmínky o trutnovských a jiných hranicích, to vše svědčí, že vznik mapy souvisí s hraničními spory o rozsah „císařských lesů“ a s plavením dřeva pro Kutnou Horu. Existence některých průmyslových podniků a vodních klauz na mapě zakreslených klade vznik mapy do doby mezi lety 1575—1585, ale v archívních spisech z tohoto období se zatím nepodařilo nalézt ani zmínky o vzniku podobné mapy.

Se vznikem mapy souvisí však v Hüttelově trutnovské kronice uvedený popis hraniční obchůzky z 25. května 1573, jíž se vedle císařského lesmistra Kašpara Nuse zúčastnil i Hüttel. Všecka pomístná jména, zmíněná v tomto popisu, jsou zakreslena a označena na mapě a zvláště průkazná shoda s mapou je v Hüttelově poznámce o nabídnutém (nařizeném?) příměří ve sporu (statu quo) v místě u Janských Lázní, kde je na mapě doslovně jako v kronice uvedena slovní poznámka „der gebotene Stillstand“. Rovněž ostatní slovní poznámky o trutnovských hranicích se plně shodují s Hüttelovým popisem v jeho kronice. Lze se proto domnívat, že mapa vznikla nedlouho po této obchůzce nebo že k ní bylo použito nějaké dílčí mapy zhotovené k hraniční pochůzce z r. 1573. Úplná shoda příslušné části mapy s Hüttelovým líčením by svědčila pro jeho autorství. Třeba však uvážit, že území obchůzky z r. 1573 zabírá jen malou část teritoria mapy, sahající na severu až za zemskou hranici. Nezdá se pravděpodobné, že by jen místní hraniční komise z r. 1573 byla podnětem ke zhotovení mapy tak širokého územního rozsahu. Shoda Hüttelovy kroniky s mapou jeví se i v údajích o rozměrech nové vodní strouhy (das neue Wassergerinne) k r. 1567. Zůstává však těžko pochopitelné, že se sám Hüttel ve své kronice o mapě a svém autorství nezmiňuje.

Dosavadní literatura spatřuje autora mapy v Hüttelovi, až na Schneidera, jenž jeho autorství bez udání důvodů odmítá. Víme sice o Hüttelově účasti v hraničních komisích a o mapách, jež při nich podle vlastního udání zhotovil — žádnou z těchto jeho map však neznáme, a nevíme proto, byl-li schopen tak vynikající kartografické práce, jakou představuje tato mapa s tak širokým a podrobným územním a topografickým obsahem. Pro Hüttelovo autorství by snad svědčila i ortografie některých pomístných názvů (např. Hriesenberg aj.), přesný údaj o výšce Sněžky, uvedený také v kronice, údaje o rozměrech

(Trutnovsko 1958, 19—23). Olga Kudrnovská: Nejstarší mapy Krkonoš (Lidé a země IX, 1960 412—414, se 2 reprodu.) Sedm dílčích snímků mapy je uloženo i ve Státní sbírce mapové v Praze, jež chystá podle nich vydání rekonstrukce ztracené mapy.

Obr. 1. Hüttelova mapa Krkonoš z druhé poloviny 16. století.

nové stoky u Maršova, a ovšem i Hüttelovo malířské povolání a jeho účast na hraniční agendě a mapování, prokázána v kronice. Zůstává ovšem, jak řečeno, podivné, že Hüttel sám se o svém autorství tak rozměrné, pracné a technicky vynikající mapy ve své kronice vůbec nezmiňuje a že na mapě není zakreslen Trutnov, Hüttelovo rodné město, jež bylo někdy také východiskem hraničních pochůzek. Nezbývá tedy než pokládat Hüttelovo autorství mapy zatím za pravděpodobné, než snad nález písemného dokladu o vzniku mapy bezpečně prokáže osobnost jejího autora a přesnější dobu jejího vzniku. Pro případné hledání autora mapy v Jiříkovi z Řasné nebo v některém jiném důlním měřiči (maršejdrovi) kutnohorských dolů není zatím konkrétního dokladu. Třeba také jako bezdůvodnou odmítnout Schneiderovu domněnku o autorství Jana Poláka, výrobce hracích karet (nikoli map!) v Trutnově, o němž Hüttel ve své kronice k r. 1577 píše, že se tehdy vrátil do Trutnova, kde před deseti lety opustil ženu a děti.¹⁸⁾

¹⁸⁾ Srv. Schneider l. c. str. 71. Jako Landmesser není však Polák nikde uveden. „Kartenmacher“, jak Schneider označuje Poláka (či také častěji Kartenmaler) znamená tehdy výrobce hracích karet a nikoli map. Výrazu „Karte“ se v této době u nás pro mapu neužívá. Srv. k tomu I. Honl: Příspěvky k starší terminologii kartografické (Sbor. čsl. spol. zeměp. 48: 66–68, 1943) a týž: O rozmanitém významu slova „mapa“ (Příspěvek semasiologický. Kartogr. přehled 4: 115–116, 1949).

Spory o hranice „císařských“ lesů, jež jsme dosud sledovali, ožily r. 1668, kdy si 25. ledna královský prokurátor vyžádal od zemských desk komorníka proti císařskému plukovníkovi Janu Jakubu De Waggimu ke zvodu na „rezervované“ trutnovské lesy. Šlo o vsi Maršov, Lysečiny, Albeřice, Hradiště a Žďár, jež byly v souvislosti s konfiskacemi trčkovských statků po smrti Albrechta z Valdštejna prodány r. 1636 za 30 000 zl. rýn. De Waggimu. Při prodeji vyhradil si však císař držení a užívání hor a lesů, rezervovaných pro dodávky dřeva kutnohorským dolům. Protože De Waggi tuto výhradu nerespektoval, v lesích kácel a od majitelů dřevařských bud vybíral poddanské dávky, vyžádal si prokurátor Knaut 28. srpna 1668 od české komory vyslání komorníka, zemského měřiče a fiskálního adjunkta, kteří by na místě zjistili v lesích výši škod, protože pouhé výpovědi svědků nestačily k žalobě na De Waggiho. Svou žádost odůvodnil Knaut tím, že „reservovaný lesy, který za klenot země v deskách zemských se pokládají, jsou velice vysekaný a vymejený“. Komora vypravila proto již 1. září 1668 za tím účelem do trutnovských lesů vedle komorníka zemských desk Michala Rafaela Pfe (Fee, Phe) a fiskálního adjunkta Václava Rosy i tehdejšího zemského měřiče Samuela Globice z Bučina. (Původní zprávu o této Globicově cestě připojuji jako na konci článku.)

Komise se ihned po příjezdu do Trutnova vydala 10. září 1668 v průvodu dvou místních myslivců a mnoha místních lidí na obchůzku „rezervovaných“ lesů od Svatojánských Lázní podle hraničních kamenů po hranici „císařských“ lesů k potoku Seiffenbachu (dn. Sejfský potok), Fichtlbachu pod Černou horou a dále přes Liščí horu ke Kozím hřbetům, k Malé a Velké Sněžce k Železné cestě, přes ves Lysečiny po hřebeně Galgenbergu (dř. Stará hora) k Temnému dolu, kolem maršovských polí k Hradišti, Modrému kameni, pod Helfenstein opět k výchozímu bodu u Janských Lázní. Výsledek obchůzky shrnuli Globic i Pfe v podrobné zprávě, v nichž se oba odvolávali na mapu celého okrsku „rezervovaných“ lesů, zhotovenou Globicem. Kdežto zemský měřič Globic se ve své zprávě zaměřil především k popisu hranice podle hraničních bodů vyznačených v mapě,¹⁹⁾ odvolává se zpráva komorníka Michala Pfe²⁰⁾ v popisu hranic rovněž na čísla Globicovy mapy, ale je živější a přináší více podrobností o tehdejší stavu krkonošských lesů. Líčí mj., kterak komisaři s velkým nebezpečím života za studené vánice vystoupili na Sněžku, na jejímž vrcholu na samé zemské hranici byla tehdy nová, Schaffgotschem vystavěná a tehdy ještě nevysvěcená kaplička. „Pomoz bůh sem i dolů biskupovi“, — poznamenává Pfe — „který ji tu bude světit!“. Od Sněžky cestou k východu šla komise za husté mlhy v dešti a sněhové vánici, takže sotva jeden viděl druhého, při čemž nikdo z nich neznal cestu. Komise musela přenocovat v boudě za hrozného větru, takže se všichni báli, že vítr celou boudu odnese. Po odbočce od Sněžky k východu ke klauze u Fichtigbachu (dn. Smrčí) se komise vrátila ke Sněžce, kde Globic začal opět měřit (na mapě od bodu 21—22). O Galgenbergu se Pfe zmiňuje, že se dříve jmenoval Alter Berg a nové jméno že obdržel podle toho, že se tu kdosi oběsil, a Lattenhübel že má jméno podle latí, jež se tu dělaly pro kostel v Maršově. Pfe uvádí i jména 16 klauz v lesích na Velké a Malé Úpě, jež jsou také vyznačeny na Globicově mapě.²¹⁾ Žádost zástupce fisku, aby zem-

¹⁹⁾ Globicovu českou zprávu, zachovanou v opise v SM, M 58/3, kart. I, fol. 65—70, srv. doslovně v příloze. Zpráva je zachována v několika německých překladech.

²⁰⁾ Pfeova česká zpráva je několikrát zachována, ale vždy jen v německém překladu: SM, M 58/3, kart. III, fol. 210—237, NM, T 18/3 k r. 1684, fol. 64 a jinde.

²¹⁾ Byly to tyto klauzy: na Velké Úpě: 1. Seifenklause, 2. Dunkelthalklause, 3. Brückelthalklause, 4. Sofferklause, 5. Urlasgrundklause, 6. Kleinpeczerklause, 7. Grosspec-

ský měřič vyměřil také všech 118 bud v císařských lesích, byla Globicem odmítnuta s tím, že by k tomu nestačilo ani 5—6 měsíců. Aby boudníci získali více půdy pro pastvu dobytka, osekávali blízko u země kmeny stromů, aby uschly (gestemte Bäume, v Globicově zprávě „stumpované“ dřevo), což bylo lesům k velké škodě. De Waggi se všemožně pokoušel práci komise rušit. 31. ledna 1669 předložil také prokurátor Knaut podrobnou, 53 přílohami a mapou doprovázenou zprávu o výsledcích komisionálního jednání²²). Mezi přílohami této zprávy je i nedatovaný jmenný seznam 115 boudníků (Baudner) v krkonošských lesích a soupis 16 klauz na Velké a Malé Úpě. Globic i Pfe pak ještě více než po roce již podruhé urgovali u komory výplatu 32 kop míš., jež měli dostat za provedenou komisi, jež trvala celkem 17 dní.

Nás v rámci tématu zajímá především zachovaná mapa, kterou podle měření přístupných terénů a podle výpovědí svědků při komisi v září r. 1668 zhotovil zemský měřič Samuel Globic z Bučina a na kterou se on i Pfe ve svých zprávách odvolávají. Mapa je zachována ve dvou vyhotoveních, jen nepatrně se od sebe lišících, z nichž jedno, uložené dříve v Krkonošském muzeu ve Vrchlabí a dnes v odbočce státního archivu v Náchodě (fondy Morzinů), je asi konceptem k čistokresbě, zachované ve sbírce map a plánů Státního ústředního archivu v Praze pod č. inv. 700. Vrchlabský exemplář je dnes přístupný v poněkud zmenšeném faksimilovém vydání, prováděném vysvětlujícím slovním textem o mapě a jejím autorovi.²³

Mapa, signovaná vlastnoručně Globicem 16. září 1668, rozměrů 825 X 1005 milimetrů, o měřítku asi 1 : 18 720, podává (zčásti perspektivní) obraz krkonošských královských lesů, zakresluje 16 klauz na Velké a Malé Úpě a dřevařské boudy při nich, slovními přípisky informuje o vykácených lesních plochách, udává rozměry některých délek provazcem měřených a v levém horním rohu připojuje stručný výklad číslic (1—45) a písmen (A—G), jimiž Globic na mapě vyznačil mezníky a význačnější body na hranici královských lesů. Shora podaný, na archivních pramenech úředního charakteru založený výklad o vzniku mapy a zejména nález Globicovy a Pfeovy zprávy o hraniční obchůzce s podrobnějším výkladem číslic a písmen na mapě doplňuje a upřesňuje nyní slovní doprovod k edici mapy a koriguje některé omyly a nepřesnosti, jež se do něho vloudily (např. domněnku o vzniku mapy, vyznačení 16 a nikoli jen 15 klauz, výklad jména Schwatzer, domněnku, že Globic neprošel celou hranicí apod.).

Z Globicovy měřičské a kartografické činnosti v královských krkonošských lesích máme ve sbírce map a plánů Státního ústředního archivu v Praze pod č. inv. 1572 zachován i zběžný rukopisný náčrt nedatované mapy, perokresby s německou nomenklaturou, zřejmě přímo související se shora zmíněnou Globicovou mapou. Zobrazuje perspektivně část Krkonoš a okolí Velké a Malé Úpy se Sněžkou (s kapličkou) a Liščí horou, Temný důl, Helfenstein, Lattenhübel, Geislerbrunn, De Waggiho vitriolovou huť (Kupferwassetsiedwerk) pod Sněžkou, druh lesa (ein lauter Sauerwald), vyznačuje hlavní mezníky a zakresluje i Lví potok. Mapa slovně označuje slezské hranice u Železné cesty, prameny

zerklause, 8. Leipelklause, 9. Riesengrundklause, 10. Rauschengrundklause, 11. Hauptklause. Na Malé Úpě: 12. Löwenklause, 13. Mesnerklause, 14. Fichtigklause, 15. Klein-Auppaklause, 16. Hauptklause.

²²) Zpráva z 31. ledna 1669 pres. se všemi přílohami (kromě mapy) v SM, M 58/3, kart III, fol. 146—187.

²³) Mapa královských lesů východních Krkonoš. Faksimile mapy Samuela Globice z Bučina. Státní sbírka mapová 1949, 2 listy faksimile. Text: Emil Flégl, Karel Kuchař, Ondřej Roubík.

Velké a Malé Úpy, perspektivně zobrazuje řadu bud podél nich a připojuje i slovní poznámky o sporném území Mechové louky s hrabětem Morzinem, pozemky, o něž byl spor se sedláky, apod. Klauzy na Velké a Malé Úpě nejsou na této mapě vyznačeny.

Hraniční jednání z r. 1668 bylo jen počátkem dlouholetých sporů s De Waggin, jenž bez ohledu na výsledek komise stále kácel v královských lesích. Byl to od r. 1669 nový energický císařský lesmistr Küssling, jenž se počal ostřeji stavět proti tomuto mýcení, a byly to asi především jeho zprávy, jež přiměly konečně r. 1674 českou komoru, že jmenovala novou komisi k opětovnému vyšetření starých sporů. Komisaři zajeli v červenci 1674 na sporná místa a o výsledku jednání podali královskému prokurátorovi obsáhlou zprávu s četnými přílohami, nelišící se v podstatě od závěrů předešlé komise z r. 1668.²⁴⁾ O účasti zemského měřiče se zpráva nezmiňuje.

Ani tato komise nečinila však konec sporům s De Waggin. Spisy o zdlouhavém, jalovém a stále bezvýsledném jednání o tomto sporu plní v registratuře české komory několik kartonů jako typický doklad zdlouhavosti a bezmocnosti královského finančního a justičního úřadu proti vojácké zvlášti a zpupnosti feudála, podporovaného v odporu blahovůlí šlechtických krajských hejtmanů. Pro tehdejší administrativu a justici je příznačné, že trvalo plných 10 let, než 12. října 1684 císař nařídil obnovit komisi z r. 1674. Účastníkem komise byl tentokrát vedle dvou komisařů také zemský měřič Samuel Globic z Bučina²⁵⁾. Komisaři s Globicem vyjeli z Prahy 22. října a ve dnech 29—30 října provedli obchůzku královských lesů, aby zjistili škody v nich způsobené. Když bylo po několikadenním jednání zřejmé, že se nepodaří přimět De Waggiho k nějakému narovnání, odjeli komisaři z Janských Lázní do Trutnova, kde 2. listopadu sepsali zprávu komoře a 7. listopadu se po 17denním jalovém jednání vrátili do Prahy. Ve své zprávě komise uvedla mj., že podle jednoho popisu „prastarých geo- a kosmografů a historiků a podle starých map mají tyto hory jméno od Gigantů jako Montes Gorgonici et Gigantum“. V lesích rezervovaných pro Kutnou horu pokácel prý De Waggi za 40 let milióny (!) kmenů a vytěžil mnoho tisíc sáhů dřeva. Stálým vzrůstem počtu „boudníků“ (Baudner) hrozil lesům úplné zničení. Komise se ve své zprávě, provázené mnoha přílohami, odvolávala na výsledky komise z r. 1668 a na tehdejší zprávy Globicovu a Pfeovu a zakončila upozorněním, že by bylo třeba proti De Wagginu ostře zakročit.

Ani tentokrát se však komora neodhodlala k energickému vystoupení proti De Wagginu, a tak teprve po čtyřech letech, r. 1688, když ke sporu s De Waggin přistoupil i hraniční spor o lesy na Černé hoře s vrchlabským Morzinem, byla 11. září jmenována nová komise, v níž byl i tehdejší měřič české komory a Globicův pomocník Ondřej Bernard Klauer. Klauer nejprve obešel a zmapoval sporné místo a 30. září také komisaři vyjeli do Černého dolu, kde si „s velkou obtíží“ prohlédli sporné místo a vyslechli svědky Morzinovy a De Waggiho. Když Morzin projevil při jednání ochotu postoupit třetinu a při dalším jednání polovinu sporného území císaři, byla o tom sjednána zatímní dohoda, jejíž výsledek zakreslil Klauer s pomocí lesmistra a jeho knechtů do mapy, na niž se zpráva odvolávala. Komise navrhla, aby — schválí-li komora

²⁴⁾ Zpráva komise v NM, T 18/3, fol. 109—165.

²⁵⁾ Srv. zprávu komise z 13. dubna 1685, NM, T 18/3. Ve zprávě je Globic vlastnoručně podepsán. Opis zprávy srv. v SM, M 58/3, kart. I. Mezi přílohami byla pod značkou X i Globicova mapa z r. 1668 — je to inv. č. 700 mapové sbírky Státního ústř. archivu, označená na rubu značkou X.

dohodu — byly na jaře r. 1689 zasazeny podle ní nové mezníky a aby byla podle nich zhotovena trojmo nová hraniční kniha (Gräntzbuch), jeden exemplář pro komoru, druhý pro císařského lesmistra a třetí pro Morzina. Po 18 dnech se komise vrátila do Prahy. Za účast v komisi obdržel Klauser jako cestovné a diety (Fuhrlohn a Liefergeld) za 18 dní po 3 zl 30 kr denně, tedy celkem 63 zl.

Teprve po schválení českou komorou byla 10. září 1689 sepsána o dohodě definitivní smlouva.²⁶⁾ Podle návrhu komise byla pak zhotovena i nová hraniční kniha s podrobným popisem dohodnuté hranice od Spiegelbornu a Liščí hory podle Klauserovy mapy z listopadu 1688. Hranice v ní byla vyznačena podle shora zmíněné Klauserovy mapy B a byla nyní k tomu účelu zhotovena nová definitivní mapa C. Mezníky nové hranice byly označeny písmeny podle majitelů: L (Leopold, císařské), RM (Rudolf Morzin, morzinské) a H (Hohenelbe, vrchlabská). Jednání bylo zakončeno hlavní zprávou komise z 10. září 1689, shrnující celý průběh a výsledky jednání a připojující popis nové hranice podle dohody. Ke zprávě, zhotovené trojmo pro komoru, Morzina a lesmistra, byly rovněž trojmo připojeny i Klauserovy mapy. Dvě Klauserovy mapy z r. 1688 a 1689 (asi původní mapa B. a definitivní mapa C pro Morzina) byly uloženy v Krkonošském muzeu ve Vrchlabí (dnes v Náchodě). Jedna z Klauserových map, vzešlých z jednání, je zachována v Národním technickém muzeu v Praze pod č. 45.²⁷⁾

Dohodou z r. 1689 byl ukončen spor s Morzinem, ale dlouholetý spor s De Waggim o kácení královského lesa zůstával stále nevyřešen. Měla o tom znovu jednat komise, jmenovaná komorou v červnu 1692, v níž byl opět zemský měřič Klauser. Komise se vypravila 23. září 1692 ke spornému místu na Černé hoře a ve své zprávě z října 1692²⁸⁾ podala komoře s odkazy na dnes zatím neznámou mapu označenou značkou 4 popis hranice sporného území od Janských Lázní k tzv. Ladungu (na mapě lit. C) a dále k Fichtlbachu (G), Spiegelbachu (J) a klauze (K), kde všude De Waggi kácel, a dále k Temnému dolu (P). Přítomný zemský měřič měl vyměřit a zmapovat i Černou horu s jejími potoky a okolím, ale pravděpodobně k tomu již nedošlo. Komisaři pak vyslechli De Waggiho a komisi, trvajíc 19 dní, od 23. září do 12. října, skončili, upustivše od další prohlídky. Spokojili se jen návrhem, aby bylo De Waggimu další kácení zakázáno. Klauser obdržel pak za účast v komisi 66 zl 30 kr. O mapě, na níž se zpráva komise odvolávala, zatím nevíme.

Že ani potom neustalo poškozování královských lesů, „klenotu země“, ukazuje zpráva nové komise z 12. března 1702,²⁹⁾ jež měla vyšetřit rozsah škod v lesích, vyslechnout svědky a zjistit výsledky hospodaření bývalého lesmistra Kuntze. O mapování se zpráva nezmiňuje. Že však i tehdy docházelo k mapování sporných úseků v Krkonoších, také v souvislosti se spory o zemskou

²⁶⁾ Orig. smlouvy s Klauserovým podpisem v NM, T 18/3, fol. 28—39. Její něm. orig. tamtéž, fol. 64—70.

²⁷⁾ Mapa s názvem Plan der sogenannten Mooswiese zwischen dem Schwarzendorf und der Lichtenhöhe im Riesengebirge, Herrschaft Marschendorf je uvedena ve Fialově soupisu map a plánů geodet. odd. Techn. musea v Praze (Praha 1924, str. 33) pod chybně čteným jménem autora Pauler místo Clauser. Jde zřejmě o jednu ze tří čisto-kreseb mapy B pro jednu ze sporných stran, pravděpodobně pro českou komoru. Pod výkladem značek podpis autora: Andreas Bernardus Clauser, geometra, A. 1688. Sporný kus lesa je rozdělen červenou čarou na dvě části, z nichž jedna (8) měla připadnout císaři a druhá (9) i s lesem Liščí horou měla zůstat Morzinovi.

²⁸⁾ NM, T 18—13.

²⁹⁾ Tamtéž.

hranici, dosvědčuje ve Vídni zachovalá rukopisná, perspektivní, velmi přesná a názorná mapa sporného území Krkonoš v okolí Branné, Jilemnice, Vrchlabí, Kynastu a Greiffensteinu z r. 1701, jejímž autorem je Joh. Christian z Wolfsbergu.³⁰⁾

Dosavadní nedostatek soustavné a podrobné, třeba jen popisné evidence rukopisného kartografického materiálu v našich i zahraničních sbírkách zavinuje, že se nelze zatím odvážit pokusu o spolehlivější vylíčení vývoje naší regionální kartografické tvorby ze 16. a 17. století. Účelem této studie bylo proto aspoň na příkladu Krkonoš ukázat, kolik lze vytěžit z dochovaných spisů o počátcích mapování tohoto území v 16.—17. století. Bude úkolem dalšího detailnějšího průzkumu zachovaného rukopisného i spisovného materiálu nalézt dosud neznámé mapy, jejichž někdejší existenci máme z písemných pramenů doloženo, a zjistit i přesnější údaje o příčinách, a době vzniku a o autorech rukopisných map dosud zachovaných. Teprve to bude podkladem ke kritickému kartografickému zhodnocení jejich obsahu a k jejich zařazení do vývoje kartografického zobrazování našich zemí v tomto starším období.

Příloha

Zpráva Sam. Globice z Bučina ze září 1668

Léta 1668 dne 1. septembris s povolením JM římského císaře, uherského a českého krále rad a pánův úředníkův pražských desk zemských v království Českém dán jsem já Samuel Globic z Bučina, měřič zemský v království Českém urozenému a vysoce učenému pánu Kryštofovi Norbertu Knautovi z Fahnenschwunku, JMC radě a královskému prokurátoru v království Českém, k ruce JMC k vyměření toho, což by v lesích trutnovských JMC rezervovaných zapotřebí bylo, a to kdež původ povede a vykazovat bude, do kterých nadřečený pan Kryštof Knaut z Fahnenschwunku na místě a k ruce JMC léta tohoto 1668 dne 26. januarii uveden jest, jakž titul uvedení v registrech starostových práv vedení pod lit. L 20 nebeské barvy se nacházející plněji svědčí.

A přijevše s Michalem Fee, komorníkem od desk zemských do města Trutnova, odtud 10. septembris do Johannesbad pod Schwartzenberg k lesům trutnovským JMC rezervovaným nazejtří ráno v outery po Narození Blahoslavené Panny Maryje, to jest 11. septembris byl jsem veden s týmž nadjmenovaným Michalem Fee, komorníkem při deskách zemských od lidí při zavírce této relací poznamenaných nedaleko od Johannesbad proti potoku Johanneswasser řečenému k jednomu velikému buku, v němžto hluboce zarostlý železný hřeb s erbem někdy pana Václava Berky z Dubé léta 1589 znamenáný proti potoku, který grunty waltštianské od JMC dělí, patřící a při něm samým mezní kámen schválně vytesaný proti tomu potoku obrácený s erby, po té straně k vodě pana Václava Berky z Dubé téhož léta 1589 a z druhé strany k Schwartzenbergku pana Adama Sternberka ukazující se nachází, jak v mappě při začátku měření pod Nr. 1 a 2 vyřejsovaný se spatřuje. A tu na pravé ruce jest jedna bouda, okolo ní až k Schwartzenbergku polí a pastev za čtvrt lánu se počítá. Od toho buku a kamene šli jsme vždy proti potoku, po levé ruce ho nechavše, až k celým lesům, kdežto týž potok svůj konec vzal, a šlo se suchou cestou až k jednomu černému meznímu kamenu Nr 3 při louce postavenému, na němž kříž vysekaný, tu louku pronajímají sedláci z Polckendorfu a panu Dr Waggi plat odvozují. Dále se přišlo k jiným podobně poplatným lukám a tu stojí veliký mezní kámen černý NR 4, na němž celý o dvouh hlavách orel s korunou z leta 1589 vytesaný, něco otlučený a k Schwartzenbergku patřící, na

³⁰⁾ Abriss der Gegend des strittigen Riesengebirgs. Rkp. z r. 1701. 870 × 340 mm. Údaje o mapě, jež byla r. 1918 uložena v archivu ministerstva vnitra ve Vídni pod sign. II A 3, fasc. 29, známe jen z Paldusova soupisu kartografického materiálu ve vídeňských sbírkách. Totéž platí také o jiné rukopisné, kolorované perspektivní mapě Krkonoš z r. 1753, uložené tamtéž (I A 3, fasc. 29, ad 1. ex 1753). Mapa (550 × 1000 mm) s názvem Das Riesengebirge von Seiten des Königreichs Böhmen, k níž jsou připojeny i jiné skizzy k tehdejšímu sporu o tamní zemskou hranici, zobrazuje území Rokytnice nad Jiz. — Sněžka a ve Slezsku Kynast — Schreiberhau.

druhé však straně hladký beze všeho znamení se nachází. Dále se začal potůček Klein Seiffenbach jinak Fichtlbach jmenovaný, šlo se podle něho dolů, po levé ruce ho nachavše, celým lesem a přišli jsme opět k starým mejtním lukám a polím pod Schwarzenbergkem ležícím, jichž též za čtvrt lánu se počítá a Polckendorfským najaté jsou, z nichž pan De Waggi plat bere. Podle nich dále se přišlo vše vedle potoka toho až k meznímu kamenu Nr 5, na němž z jedné strany jako u Nr 2 erby pana Berky a pana Šternberka léta 1589 vytesané se spatřují. Tu již po levé ruce, co se k západu slunce šlo, berou konec grunty waldsteinské k forštu a přicházejí vrchlabský pana hraběte Martzyna z Nejdorfu. Jde se proti malému potůčku, který od Spigloru dolů běží. Dále našel sem zase jiný mezní kámen přelomený v jednom kři stojící NR 6 napodobně s erby pana Berky a pana z Sternberka jako Nr 2 a 5 v témž létu 1589 udělaný. Odtud se šlo všechno k vrchu vedle Martzynovských lesův a potůčku meze děličiho až k začátku jeho a studánce, která se Spieglburn jmenuje NR 7. Na Schwartzemberku tu na pravé ruce v témž lese pod lit. G dal pan De Waggi dříví na pilu sekati, každý rok tři sta špalkův, kdežto nejpěknější dříví ještě se v tom lese vynachází. Odtud vždy k vrchu a proti půlnoci jdouce až na rovinu Nr 8, 9, 10. Oznamili jak Trutnovští, tak i od pana De Waggi strany, že odtud pan hrabě Martzyn svůj meze rozšířiti chce, jakž v mapě vyznamenáno a červenou linií rozděleno jest, mimo mlíčník pod lit A a pařez smrkový Nr 11 někdy beim Sieben Giepl řečeného až k místu, kdežt beim Ochsenstall slove Nr 12. Proti tomu místu vejše Silberburn se začíná pod lit. B, však lidé při tom oznamovali, že sou v těch místech dříví k JMC potřebám bez překážky vždycky sekávali, kdežto staré kříže a znamení pravých mezi se spatřují. Také se tu mnoho nachází vyměřeného a v nově dříví osekávaný, což oni gestempji jmenují, takové samo od sebe uschnouti a schníti musí, tudy sobě pastvy větší dělají.

12. septembris byl sem dále veden přes Fuchsbergk, kdežto žádného užitečného dříví (kromě samý Knieholtz) se vynachází, mimo Schenck Wentzelsburn Nr 13 a Teuffelsgrundt přes Bornbrun až k Ziegenruckhen Nr 14, kdežt opět s panem hrabětem Martzynem odpor se nachází, mimo Guttenborn Nr 15 přes Weisse Wiese Nr 16 pod malý Schnee Coppen Nr 17 přes začátek Velký Uppavy Nr 18, kterážto od hlubokého oudolí in Kessl řečeného (k hutí, v níž se vitriol vaří), Nr 19 vpadá. Odtud se přišlo k příkrému vrchu, Velký Sohnee Copp jmenovanému a kapli okrouhlé v nově na něm vystavené Nr 20, kteráž polovice v Čechách a druhá polovice v Slízku stojí, až potud ten odpor s panem hrabětem Martzynem jde, jak opět v obrysu červenou linií vyznamenáný se spatřuje, kdežto se žádný jistý meze tu nevycházejí ani jaké dříví kromě neužitečný Knieholtz. Ten den však měřiti se nedalo pro sních, déšť a hustost mlhy a hrozný vítr, cesty se ani viděti a najiti nemohly.

13. septembris vedli samý Knieholtz po slezských mezech vedle gruntův pana hraběte Schaffgottschyho až k velikým kamenům mezním, kterýž ještě postaveny nejsou, jak se v mapě vyjevšovaný ležící spatřuje. Na jednom pod Nr 21 samého pana hraběte Schaffgottschyho jméno a léto 1665, vytesaný, na druhým starým kamenu toliko léto 1575 se nachází pod Nr 22 a na třetím Nr 23 jméno pana hraběte Schaffgottschyho a pana hraběte Černína s tím prostřed nápisem Gräntze zwischen Kienost und Schmiedbergk, též léta 1665. Tu se začíná něco dříví smrkového, ale pořidku. Dále odtud se přišlo k starému meznímu kamenu Nr 24, na něm kříž vysekaný se našel, vždy dále po hřebeně vrch nad Schmiedbergkem skrze lesy přišlo se dolů k jednomu velikému meznímu kamenu Nr 25 postavenému u cesty proti Gränitzbaude, na němž z jedné strany k rezervovaným lesům orel císařský o dvouh hlavách s jménem R 2 a proti Slyzsku pana Schaffgottschyho erb léta 1602 vytesaný se spatřuje. V těch místech opět namnoze osekávaného neb stumpovaného, aby vyhnulo, blíž tu okolo ležících bud pro rozšíření pastev se nachází. Odtud se šlo po Eisenweg vše vedle Schmidbergských gruntův a lesův zase k napodobnému velikému kamenu meznímu Nr 26. jako ten Nr 25 s orlem císařským a erbem pana Schaffgottschyho v témž létu 1602 postavenému. Dále vedli až k porostlinám sedlským, kdežto již vzali konec Schmidberský do Slezska lesové a přišli ke vsi Kolben pana De Waggi poddaných lidí, tu jest znamenáný jeden malý smrk a k němu kámen postavený Nr 27, dále mimo některé lizované dříví Nr 28 až k kamenu meznímu Nr 29, na němž jest kříž, tu se nacházejí některé staré mejta, že na ně však s dobytky nedocházejí, zase husté mladisové smrčí růsti počíná.

14 septembris po hřebeně na Longenbergku přivedli na jeden kámen mezní z místa svého vyvalený Nr 30, na němž kříž vytesaný, tu chtěli od pana de Waggi nařízení lidé v pravo jíti a tudy meze vykazovati, jak v obrysu lína červená až k Blausteinu lit C vede, jim však dobře těch míst povědomí pravili, že ten mezník vejše seděl, tu kde punct a lit. E, ukazovali v levo jdouce mimo jeden pařez smrkový, na němž někdy

vysekáný kříž byl lit. D. Dále našel se opět jiný mezní kámen s tříma kříži Nr 31 též z místa svého vyhozený zdýli půdruhého lokte, kteréhož tak ležeti nechavše přivedli mne k jiným mezním kamenům po hřebeni Galgenbergku z jednoho na druhý ukazující, totiž Nr 32 s křížem, též Nr 33 i Nr 34 s křížem znamenáný a Nr 35 zase s tříma kříži v porostlině stojící, odtud měřivše až nad skálu, kdež pro příkrost dolů měřiti se nemohlo, obehdouce některé boudy přešlo se přes Velkou Oupu do Tuncklthalu pod Albenhübel, dále vedle potoku Tuncklthalu nahoru od řeky se měřilo, přivedli mne, jdouce od potoka v levo k vrchu, a vykážali jeden veliký mezní kámen, kterýž zespod v zemi kříž patrný vytesaný má a ten vlastní na Galgenbergku a tu pořad stojící mezníky ukazuje — Nr 36 a nad ním ukázali pařez smrkový Nr 37, na němž někdy kříž vysekán byl, na Latenhüblu vedle zádušního lesa stojící strany pana De Waggi lidé vyslaní Lattenhübl daleko odtud vykazovati chtěli, jakož linie červená ukazuje v mappě, však mezníkův žádných; dále se šlo vedle Maršendorfských porostlin též polí k Purgstattli, kdežto po pravé straně v lese některé staré mejta se nacházejí, mezi nima jedna, kdež již po uvedení do týchž lesův a záповědi více sekání rychtář z Maršendorfu za šest provazcův vyměřiti a sobě dříví zdělati dal. Zase dále našel se mezní kámen s tříma kříži Nr 38 po vrchu otlučený a šlo se přes vyrostlou skalku na způsob mezníku mimo starý mejta až zase k jednomu kamenu meznímu s křížem Nr 39, kterýž již podvkrát dle správy vyhozen byl, a nad ním jest skála vyrostlá v lese slove Blaustein pod lit. C, kteráž z strany pana De Waggi za pravé meze míti chtějí. Dále se přišlo pod Helfenstein velikou skálu, na níž někdy zámek Helfenstein řečený stával, odtud k Zeiffenbachu, boudy k Schwartzbergu lit. F. po levé ruce nechavše, přišlo se přes mostek Nr 40 k vrchu nad Seiffenbach jdouce, přivedli mne pana De Waggi lidé k mezníku novému kamennému, kterýž z nějakých věnířů udělán jest, s křížem vytesaným Nr 41, potom k jiným čtyřem pořad jednotejným kamenům novým s kříži Nr 42, Nr 43, Nr 44, Nr 45 až zase k tomu velikému buku Nr 1., od něhož se začátek měření stal.

Dne 15. a 16. septembris shlížely se škody v horách a lesích při Velké i Malé Oupě, ale těch vyměřovati možné nebylo, neb jeden každý v těch budách bydlicí a zůstávající měli od pana De Waggi sobě povoleno tolik dobytka, krav i koz chovati, co chce, když toliko z každého kusu plat určitý dal. Takový pasou, kde se jim dobře líbí a vidí, ne toliko co by zase mladého dříví zrůsti mohlo, tomu zniku nedají, ale také, jakž nahoře dotčeno, kde by sobě pastvy rozšířiti mohli, dříví osekávají, že samo od sebe v krátkých časech uschnouti a vyhnouti musí.

A tak vedle očitého spatření i jisté proby znamenati mohu, že k jedné každé boudě, co se jich tu nachází, menší i větší jedny k druhým na pomoc po čtvrt lánů pastev i co síti mohou, obsahují a potřebují, podle kteréhožto vykážání to vše instrumentem geometrickým změřivše na papír v mappu jsem uvedl, ji podle této relací mé znumeroval a k deskám zemským složil. Byli při tom vykazování tito lidé, totiž Gottfried Kopr, forštmistr a Melichar Gisling radní, oba z Trutnova, Daniel Schejbl a Daniel Kirchenschlager forštknechti z Malý a Velký Oupy v těch horách zůstávající, Georg Hoffer, Tobias Krassl, Georg Kraus, Kašpar Fuckher, Daniel Kuchel, též purkrabí pana De Waggi a myslivci.

A poněvadž svrchupsaný Michael Fee, komorník od desk zemských všeho jsa přítomen, tolikéž ta místa poznamenal, ano i správy lidské obšírněji sepsal, na jeho relací se potahují. Stalo se léta a dne svrchu psaného.

In rubro: Litera T Relati ode mne Samuela Globice z Bučina, měřiče zemského v království Českém v příčině Vysokých hor a JMC rezervovaných lesův Trutnovských s přiloženou mappou.

(Opis ve SM, sign. M/58/3, karton 1, fol. 65—70.)

ZU ANFÄNGEN DER MAPPIERUNG DES RIESENGBIRGES

In der Mitte des 16. Jahrhunderts wurde das Holz aus den königlichen Wäldern des östlichen Riesengebirges für Bedarf der Kuttenberger Bergwerke reserviert. Im J. 1562 wurden daher vom Schwatz in Tyrol erfahrene Holzarbeiter in das bisher nur wenig besiedelte Riesengebirge berufen, die zu Zwecken der Holzflössung in den Wäldern an der Grossen und Kleinen Aupa Klausen und Rechen errichtet haben. Schon damals wurde im J. 1564 vom Trautenauser Maler und Chronisten Simon Hüttel eine erste — heute unbekannte — Karte des Riesengebirges verfertigt. Das Bedürfnis des Schutzes vor Beschädigung der königlichen Wälder seitens der angrenzenden Gutsbesitzer hat im 16. und 17. Jahrhundert zu vielen Kommissionen geführt, bei denen auch einige

Karten des Riesengebirges entstanden sind. Als Anfang des 17. Jahrhunderts die Menge des transportfähigen Holzes aus dem Riesengebirge zum Gebrauch des Kuttenberger Bergwerks schon nicht hinreichte, wurde die Holzflößung vom Riesengebirge auf den Adlerfluss überführt.

Auf Grund der Archivquellen schildert die Studie den Verlauf aller dieser Verhandlungen mit besonderer Rücksicht auf die damit zusammenhängende Mappierung. Im J. 1569 hat Kuttenberger Markscheider Jiřík von Rasné die königlichen Wälder im Riesengebirge ausgemessen und dabei auch die Höhe der Schneekoppe geometrisch festgestellt. Um das Jahr 1575 ist eine — heute nur in Photokopien erhaltene — Bildkarte des Riesengebirges entstanden, eine hervorragende kartographische Leistung, deren Autor wahrscheinlich im Simon Hüttel zu suchen ist. Im J. 1598 hat der Landmesser Simon Podolský von Podolí an der Schätzung der Trautenauer Herrschaft teilgenommen. Eine anonyme, bisher älteste im Original erhaltene Karte des Riesengebirges von Jahre 1568 und Karte des Landmessers Samuel Globic von Bučina vom Jahre 1668 wurden schon früher im Facsimile herausgegeben. Karten des Landmessers Andreas Bernard Klauer sowie einige andere Karten aus dem 17. Jahrhundert sind bisher nur handschriftlich erhalten. In der Beilage wird Bericht des Landmessers Globic vom Jahre 1668 mit der Beschreibung der Grenzen der königlichen Wälder im Riesengebirge beigegeben.

Erläuterung zur Abbildung 1

Hüttel's Karte des Riesengebirges aus der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts.